

Проф. др Гордана Станковић

ЗАСТУПАЊЕ У ПАРНИЦИ ПО ЗАКОНУ О
ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ

UDK 347.91/.95(497.11):347.133.4

Рецензент: Проф. др Мирса Мијачић

Сажетак

У овом раду аутор анализира промене које се односе на заступање према одредбама Закона о парничном поступку Републике Србије из 2004. г. Аутор указује на резултате који су остварени на нормативном плану у погледу института заступања, на мотиве и циљеве нових законодавних решења и на њихов правно-политички значај.

Кључне речи: заступање у парници, законски заступници, заступници правних лица, пуномоћници, привремени заступник, бесплатни заступник, заступник за пријем писмена, принцип слободног заступања.

Проф. др Гордана Станковић¹.

ЗАСТУПАЊЕ У ПАРНИЦИ ПО ЗАКОНУ О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. Народна скупштина Републике Србије донела је 15. новембра 2004.г. Закон о парничном поступку². Усвајањем овог закона, држава Србија је поново, после више од једног века, својим законом уредила парничну процедуру. У правној и политичкој историји српске државе забележено је да је држава Србија последњи пут својим законом регулисала парничну процедуру давне 1865. године, у време док је још била кнежевина и то Законом о судском поступку у грађанским парницама који се на територији Србије примењивао све док није ступио на снагу Законик о поступку судском у грађанским парницама из 1929. године којим је у Краљевини Југославији била унификована парнична процедура.

2. Први ЗПП Републике Србије представља резултат историјских, културних и социјалних прилика времена у коме је настао и одређених правно-политичких потреба и захтева које је требало да задовољи. Он није настао ни као потпуно нова, оригинална законодавна творевина, ни као резултат свеобухватне реформе парничне процедуре.

Новине у парничном процесном праву Републике Србије, које су свој нормативни израз добиле у новом ЗПП, резултат су неопходног усклађивања парничне процедуре са Уставном повељом државне заједнице Србија и Црна Гора³ и Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама⁴, која представља саставни део Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора, и која је прокламовала људска права у складу са Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, коју је прихватила и ратификовала и наша држава.⁵

¹ Редовни професор Правног факултета у Нишу.

² "Сл. гласник РС", 125/2004 од 22.11.2004. У даљем тексту ЗПП.

³ "Сл. лист СЦГ", 1/2003.

⁴ "Сл. лист СЦГ", 6/2003.

⁵ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са протоколом бр. 11, "Сл. лист СЦГ", Међународни уговори, 9/23, стр. 16.

Поједина нова законска решења су последица имплементације препорука Савета Европе⁶ чија се централна активност односи се на правосуђе и владавину права. Имплементацијом препорука Савета Европе учињен је први корак на плану хармонизације наше процедуре са принципима и стандардима европског права. Нова решења у парничној процедури Србије у тесној су вези и са стратешким циљем државне заједнице и државе Србије за улазак у Европску унију⁷ и представљају почетак у остваривању преузетих обавеза у циљу спровођења интензивне, ефикасне и перманентне реформе на плану уграђивања европских стандарда у национално законодавство.

Доношење новог ЗПП било је мотивисано и настојањем да се отклоне само неки од акутних симптома постојеће кризе у правосуђу. Основни правно-политички захтеви који су избили у први план приликом рада на новом ЗПП били су ефикасност и експедитивност у поступању свих процесних субјеката. Ти правно-политички захтеви све до недавно нису били на првим местима политичких приоритета код нас⁸. Приступање Србије и Црне Горе Савету Европе, ратификација Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода децембра 2003. године и могућност да се затражи правна заштита пред Европским судом за људска права, избацили су у први план проблем трајања и дужине судског поступка. Поред тога, пред потенцијалне кандидате за чланство у Европској Унији, као један од услова редовно

⁶ Видети: Препоруку бр. R (81) 7 о мерама које омогућавају приступ суду; Препоруку бр. R (84) 5 о начелима грађанског поступка за унапређивање остваривања правде; Препоруку бр. R (86) 12 о мерама за спречавање и смањивање оптерећења судова; Препоруку бр. R (95) 5 о увођењу и унапређивању жалбених поступака у грађанским и привредним предметима; Препоруку бр. R (98) 1 о породичној медијацији; Препоруку бр. R (2002) 10 о медијацији у грађанским стварима, Збирка одабраних препорука Савета Европе, Савет Европе, Београд, 2004, стр. 47-75.

⁷ Видети Резолуцију о придруживању Европској унији, "Сл. гласник" бр. 112/2004.

⁸ И ЗПП из 1956. и ЗПП из 1976. године садржали су опште правило по коме је суд дужан да настоји да без одуговлачења спроведе поступак и да спречи сваку злоупотребу права учесника у поступку. Ово начело је било разрађено у низу одредаба ЗПП. Закон о судијама РС ("Сл. гласник РС" бр. 63/01, 42/02, 17/03, 27/03) увео је дужност судије да се стара о временском развоју поступка тако што је предвидео да судија који суди у првостепеном поступку мора да саопшти разлоге за то председнику суда уколико поступак није окончан у року од шест месеци, с тим што и надаље мора да га извештава о томе сваких месец дана, док је председник другостепеног већа, који одлучује у поступку по правном леку, дужан да објасни зашто поступак није окончан у року од месец дана од пријема предмета, као и да о томе подноси извештај сваких петнаест дана (чл. 25).

се поставља, као приоритетни задатак, поправљање стања у правосуђу, смањење броја нерешених судских предмета и ефикасност у пружању правне заштите. Иако сам процесни закон, у целини посматрано, никад није био главни "кривац" за неефикасност у суђењу, извршене су нормативном плану одређене промене у процесном режиму на које треба да омогуће убрзање парничне процедуре.⁹ То се посебно односи на промене оних процесних норми које су биле или потенцијално могле да буду узрок неефикасности или које су биле злоупотребљаване у пракси.

Доношење новог ЗПП пружило је прилику и да се у парничну процедуру уграде неки од већ прихваћених ставова судске праксе, да се уклоне неки од познатих редакцијских недостатака законског текста, на које је указивала читава плејада наших процесуалиста, почев од давне 1956. године, као и низ језичких недостатака, не само у правно-техничком смислу, већ и у виду архаичних израза или туђица.

3. У новом ЗПП, у складу са новим правно-политичким захтевима и новим правно-техничким циљевима које треба остварити у домену цивилне процедуре, прокламована су поједина нова основна процесна начела,¹⁰ док су

⁹ Новину у ЗПП представља изричито прокламовање права на суђење у разумном року и његово нормативно конкретизовање у низу законских одредаба. Прокламовано право на суђење у разумном року конкретизовано је у законском тексту, с једне стране, заштравањем процесне дисциплине и нормативним сузбијањем оне стратегије парничара која најчешће представља добро познату злоупотребу процесних овлашћења, прописивањем законских рокова за поједине процесне активности суда и странака, елиминисањем могућности да се судски рокови продужују, укидањем мировања поступка, стварањем могућности да се у фази припремног поступка мериторно одлучи о основаности тужбеног захтева, омогућавањем суду да ефикасније управља поступком, ограничењем могућности виšekратног укидања првостепене одлуке, проширењем могућности отварања другостепене расправе, итд. Проблем ефикасности и спречавање одуговлачења поступка није решаван ограничавањем или одузимањем неких суштинских процесних овлашћења која припадају странкама.

¹⁰ У новом ЗПП формулисана су, као нова начела, начело о праву на правну заштиту, начело о законитој, једнакој и правичној заштити, начело о суђењу у разумном року, принцип јавности одн. принцип искључења јавности и нови принцип који представља један од путева будуће стратегије на плану реформе правосуђа - стимулисање парничара да своје спорове решавају самостално и мирним путем, поравнањем које постижу сами или уз помоћ суда или медијатора. Овим новим одредбама имплементирани су одређени принципи Европске конвенције за заштиту људских права и слобода.

поједина класична процесна начела модификована или конкретизована на нов начин.¹¹ Нови ЗПП је у одређеној мери модификовао принципе на којима се институција заступништва у парници заснивала скоро пуних педесет година и конкретизовао их на нов начин.

4. Нови ЗПП је, као основну идеју водиљу у погледу заступништва у парници, прихватио начело слободног заступништва јер је прокламовао, као основни принцип, правило да странке могу предузимати парничне радње лично или преко заступника.¹² Међутим, нови ЗПП је прихватио и принцип обавезног адвокатског заступања јер је предвидео да парнично способна странка у одређеним случајевима и одређеним поступцима не може сама да предузима поједине парничне радње и да мора да је заступа посебно квалификовани заступник.¹³ За разлику од претходног процесног закона који је био заснован на принципу слободног заступништва, нови ЗПП је прихватио комбинацију слободног и обавезног заступништва.¹⁴

¹¹ Класична процесна начела као што су начело диспозиције, расправно начело, начело ефикасности, начело економичности, начело савесног коришћења процесних овлашћења, начело забране злоупотребе процесних овлашћења и начело тражења истине, регулисана су и конкретизована на нешто другачији начин. Право на употребу језика одређено је као право странке да у поступку слободно употребљава свој језик и писмо, а не као до сада, да на свом језику прати ток поступка у складу са одредбама тзв. Мале повеље и на основу непосредне примене европских стандарда предвиђених међународним правним актима. Истражно начело, начело колегијалности, начело усмености и начело поучавања неуке странке претрпела су измене у том смислу што су им измењени садржина, домет и значај.

¹² Видети одредбу чл. 84. ст. 1. ЗПП.

¹³ У парничном поступку Краљевине Југославије обавезно заступање је било предвиђено пред одређеним судовима - пред зборним судовима одн. кад је суд судио у колегијалном саставу. О томе: Аранђеловић, Д. - Грађанско процесно право, Београд, 1932, стр. 37.

¹⁴ И поред залагања адвокатуре да се уведе принцип обавезног адвокатског заступања, законодавац није увео овај принцип јер држава у овом тренутку није у могућности да обезбеди бесплатно заступање. Осим тога, законодавац је имао у виду околност да обавезно адвокатско заступање не обезбеђује у потпуности равноправни положај странака и њихову фактичку једнакост у поступку јер и адвокати, као и странке, нису једнаки по стручном знању, способностима и искуству, као и да обавезно адвокатско заступање и у ситуацији кад је странка вична праву поскупљује поступак и повећава парничне трошкове.

5. Начело о слободном заступништву конкретизовано је тако што парнично способна странка може све парничне радње да предузима сама, што пуномоћник странке може бити свако пословно способно лице и што пуномоћник не мора да има никакве стручне квалификације. Правило о слободном заступништву не важи само за странке. И законски заступници странака, као и заступници правних лица, могу имати заступнике и парничне радње предузимати лично или преко пуномоћника.

Принцип обавезног адвокатског заступништва нови ЗПП је увео у ограниченом обиму. У поступку по жалби са алтернативним предлогом за ревизијско одлучивање (директна ревизија), по ревизији и по захтеву за заштиту законитости странку мора заступати адвокат. Странка која има право на бесплатно заступање, иако је парнично и постулационо способна, уколико је тражила да јој се постави бесплатни заступник, нема право да сама постави пуномоћника. Странци, која има право на бесплатно заступање, суд поставља законског заступника из реда адвоката.

6. У закону су предвиђена одређена одступања од начела о слободном заступништву.

Иако је странка, која је парнично способна, потпуно постулационо способна и може сама, лично и непосредно да све предузима парничне радње, као и да се одлучи, пошто је способна да процењује своје интересе и способности, да ли ће водити парницу сама или преко пуномоћника, у закону постоје одређени изузеци од правила о слободном заступништву.

Одступање од принципа слободног заступништва и обавезно заступање одређених странака индиректно је предвиђено и у новом ЗПП јер је остављена могућност да се посебним прописима уреди заступање државне заједнице, држава чланица и њихових органа, јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе. Тај одређени круг правних лица и њихових органа у Републици Србији заступа по закону квалификовани заступник - јавни правобранилац.

Известан вид ограничења права на слободно заступништво представља и једна специфична ситуација. Странка која има право на бесплатно заступање, иако је парнично и постулационо способна, нема право да сама постави пуномоћника уколико је тражила да јој се постави бесплатни заступник. Странци, која има право на бесплатно заступање, суд поставља законског заступника из реда адвоката. Та странка може само свог бесплтног

заступника да посебно овласти да у њеном име предузима само диспозитивне парничне радње.

У извесним ситуацијама странка, иако има заступника, мора сама да предузима одређене радње у поступку јер њен заступник не може предузимати те радње. У поступку за мирење супружника у току бракоразводне парнице, супружнике не може заступати пуномоћник. Исто тако, није могућно заступање странке и кад је суд одредио да се странка информативно саслуша.¹⁵ Поред тога, бесплатни заступник странке не може предузимати диспозитивне парничне радње.

С друге стране, странка, која је физичко лице, без обзира на постулациону способност, мора одређене парничне радње да предузима преко квалификованог пуномоћника - адвоката. Странку мора заступати адвокат у поступку по жалби са алтернативним предлогом за ревизијско одлучивање (директна ревизија), У поступку по овом правном леку странка нема постулациону способност и из тог разлога важи принцип обавезног адвокатског заступништва. Пошто се ради о поступку по специфичном правном леку, где се, приликом предузимања парничне радње, захтева посебно стручно знање и посебна стручна аргументација у погледу образлагања разлога за изјављивање овог правног лека, предвиђено је обавезно адвокатско заступање и странци је ограничена постулациона способност.

Странкама је одузета постулациона способност и у поступку по ревизији и захтеву за заштиту законитости. У поступку по овим ванредним правним лековима странку мора заступати адвокат.

б. Од правила да пуномоћник странке може бити свако пословно способно лице, нови ЗПП, као и претходни, предвиђа један изузетак. Као пуномоћник се не може јавити лице које се бави надриписарством. Ово правило, које представља одступање од принципа слободног заступништва, има двоструку заштитну функцију. Оно је, с једне стране, последица настојања да се саме странке заштите од правне помоћи коју би им пружила лица сумњивих стручних квалитета. С друге стране, овим правилом се одређени круг професионалаца штити од нелојалне конкуренције.

¹⁵ Информативно саслушање странака је неопходно кад је сама странка извор сазнања о чињеницама.

7. И од правила да пуномоћник не мора да има никакве стручне квалификације, постоји већ споменуто одступање: у поступку по ревизији и захтеву за заштиту законитости, као и у поступку по директној ревизији (али само ако је странка физичко лице), пуномоћник странке мора да има посебне стручне квалификације - мора да буде адвокат. Послове адвокатуре обављају лица која у стручном погледу пружају довољно гаранције да ће странку ваљано и стручно заступати у поступку где се врши контрола законитости у погледу правилне примене права.

8. Задржавање принципа слободног заступања, наметнуло је питање пружања правне помоћи неуким странкама. Нови ЗПП, у својим општим одредбама, не садржи више начело о поучавању неуке странке. То, међутим, никако не значи да законодавац није водио рачуна о неуким странкама. Суд је и даље дужан да неуку странку, која је невична праву и која нема пуномоћника, поучава о њеним процесним овлашћењима,¹⁶ али и да се стара о заштити њених процесних овлашћења.¹⁷ Поред тога, законом је регулисано и право на бесплатно заступање на знатно квалитетнији начин.

9. Заступник у парници или парнични заступник је лице, различито од парничних странака, које у име и за рачун једне парничне странке, у границама овлашћења за заступање, предузима парничне радње. Кад се говори о парничном заступнику, нема се само у виду заступник странке. И умешач може имати заступника који ће, у његово име и за његов рачун, предузимати парничне радње у туђој парници.

Парнични заступници су: законски заступник, заступник правног лица и вољни заступник (пуномоћник). Овлашћење за заступање парничног заступника заснива се на закону, статуту или другом општем акту, акту надлежног органа или на изјави воље заступаног. Заступништво је установа која има

¹⁶ Слично решење постојало је и у процесном праву Краљевине Југославије по узору на аустријски парнични поступак. У случајевима у којима странку није заступао адвокат било је прописано судско поучавање неуке странке које се сводило на то да суд упозорава странку на њена процесна овлашћења и да јој објашњава како да предузме поједину парничну радњу.

¹⁷ Тако је, нпр. суд дужан да обавештава орган старатељства и да застане са поступком ако законски заступник не показује потребну пажњу у заступању или да указује странци на потребу да свој поднесак допуни и исправи и отклони евентуалне формалне недостатке. Дужност упозоравања странке суд остварује и кад на оверени препис одлуке ставља поуку о правном леку или кад, приликом позивања, поучава странке на последице пропуштања.

увек иста дејства, без обзира на разлике у основу овлашћења за заступање. Поједине врсте заступника разликују се само с обзиром на основ овлашћења за заступање (извор или порекло овлашћења) а не и с обзиром на правну природу заступништва.

10. Законски заступници су заступници који су овлашћени да предузимају парничне радње пред судом у име и за рачун странака које су парнично неспособне или које су, из одређених разлога, у фактичкој немогућности да саме штите своје интересе у парници. То је и разлог што се за означавање ове категорије заступника у процесној литератури, као синоним, употребљава термин "нужни заступник".

Нови ЗПП доноси одређене новине које се односе на законске заступнике. Пре свега, у одредбама које се односе на законске заступнике више нема одредбе да се заступник одређује законом или актом надлежног органа јер се ради о материјалноправној одредби. Познато је да законског заступника поставља неко други, различит од заступане странке, те његово овлашћење за заступање произлази или директно из закона¹⁸ или из акта надлежног органа у складу са законом. Уколико сам законодавац не постави законског заступника законом, онда га поставља надлежни државни орган - орган старатељства или суд.

11. Према одредбама ЗПП, парнични суд поставља привременог (законског) заступника, бесплатног заступника и заступника за пријем писмена. У односу на ранији процесни режим, новину представља и одредба о постављању бесплатног заступника странци, који је постао нова врста парничног законског заступника.

12. Привремени заступник је законски заступник који се стара о заштити интереса тужене странке само за одређено време и само у одређеној, конкретној парници у којој је и постављен. Он се разликује од законског заступника који је постављен законом или одлуком органа старатељства по томе што је постављен одлуком суда, што није сталан и што су његова овлашћења привремена и везана само за одређену парницу. Овлашћење за постављање овог законског заступника садржано је у ЗПП. Привремени заступник црпе своје овлашћење за заступање из акта парничног суда - из решења којим га он поставља за заступника туженог у конкретном случају.

¹⁸ Законски заступници одређени законом су: родитељи који заступају своју децу, усвојоци који заступају усвојенике, старатељи, стечајни управник.

Постављање законског заступника одлуком суда је изузетна мера у поступку која се јавља као израз начела економичности и ефикасности у поступку и потребе да се пружање правне заштите оконча у разумном року. Суд се, по правилу, обраћа органу старатељства са захтевом да странци постави привременог старатеља кад су за то испуњени услови јер је он надлежан да у редовном поступку постави старатеља, а само изузетно, сам суд поставља привременог заступника.

Нови ЗПП проширује круг лица коме се може поставити ова врста заступника. Према ранијим прописима, привремени законски заступник се могао поставити само туженом физичком лицу. Према одредбама новог ЗПП, привремени заступник се може поставити и физичком лицу, правном лицу и предузетнику. Правном лицу и предузетнику може се поставити привремени законски заступник под истим условима по којима се он може поставити физичком лицу.¹⁹

Случајеви у којима суд може поставити привременог законског заступника су практично остали исти.²⁰ ЗПП, међутим, на нов начин регулише избор лица које се у парници треба да јави као привремени заступник. Према ранијим законским решењима, привремени заступник је могао да буде и адвокат и неадвокат. Према новим законским решењима, привремени заступник може да буде искључиво адвокат који се поставља са списка адвоката који суду доставља адвокатска комора. На овај начин омогућена је, с једне стране, квалитетна заштита интереса туженог јер се у улози привременог заступника налази адвокат. С друге стране, знатно је убрзан поступак око постављања привременог законског заступника, јер се у суду већ налази списак адвоката који је доставила адвокатска комора, те је и на тај начин умањена могућност за наступање евентуалних штетних последица по једну или по обе странке.

О постављању привременог законског заступника суд одлучује решењем и то решење без одлагања доставља органу старатељства. Према ранијим прописима суд је само обавештавао орган старатељства о томе да је поставио

¹⁹ Видети одредбу чл. 79. ЗПП.

²⁰ Привремени заступник се поставља туженом нарочито у следећим случајевима: 1) ако тужени није парнично способан, а нема законског заступника, 2) ако постоје супротни интереси туженог и његовог законског заступника, 3) ако обе странке имају истог законског заступника, 4) ако је пребивалиште одн. боравиште туженог непознато, а тужени нема пуномоћника, 5) ако се тужени и његов законски заступник, који немају пуномоћника у РС, налазе у иностранству, а достављање се није могло извршити.

привременог заступника туженом. Поред тога, суд решење доставља постављеном привременом законском заступнику и странкама, када је то могуће. Против овог решења није дозвољена жалба. Пошто се ради о отклањању једне процесне сметње, сасвим је разумљиво што је искључена жалба против решења о постављању привременог заступника.

Привремени заступник своју функцију врши привремено. Његова овлашћења трају све док се странка, њен законски заступник²¹ или њен пуномоћник не појаве пред судом или док орган старатељства не обавести суд да је постављен стални законски заступник.

13. Бесплатни заступник је нова врста парничног законског заступника кога поставља суд.

Према ранијим законским решењима странка је имала право на бесплатно пуномоћника.²² Одлуку о одређивању бесплатног пуномоћника доносио је председник суда пред којим тече парница. Ако се нижи суд првог степена налазио у седишту вишег суда првог степена, пуномоћника је одређивао председник вишег суда првог степена. Решење о одређивању пуномоћника било је управни акт којим је утврђивано право на бесплатног пуномоћника и одређивана личност бесплатног пуномоћника. За пуномоћника је одређиван, по правилу, адвокат, а ако у седишту суда није било довољно адвоката, за пуномоћника је могло да буде одређено и друго лице са правничком спремом, способно да пружи потребну правну помоћ. Против овог решења није била дозвољена жалба.

Странка којој је одређен бесплатни пуномоћник није морала да прими то лице за пуномоћника. Она није била дужна да му изда пуномоћје и тако га постави за пуномоћника. Иако је решењем одређена личност пуномоћника, странка је могла да одлучи да парницу ипак води сама или да сама нађе пуномоћника који ће је бесплатно заступати. Уколико је странка прихватила личност одређеног пуномоћника, она му је издавала пуномоћје, а обим тог

²¹ Одредба чл. 80. ЗПП разликује се од одредбе чл. 85. ЗПП из 1977. г. по томе што се у ст. 2. новог члана, уместо о правима и дужностима, говори о парничним радњама које предузима привремени заакоњски заступник. Поред тога, у одредби чл. 85. ЗПП из 1977. г. није било предвиђено да престаје функција привременог законског заступника уколико се у парници појави законски заступник странке.

²² Детаљно о томе: Станковић, Г. - Грађанско процесно право, Јустинијан, Београд, 2004, стр. 222. и 314.

пуномоћја зависио је од тога да ли је одређено лице адвокат или није. На тај начин настајао је уговорни однос између одређеног бесплатног пуномоћника и странке, као властодавца. Постављени пуномоћник могао је из оправданих разлога да тражи да буде разрешен. О томе је одлуку доносио председник већа ван главне расправе, а веће на расправи. Против одлуке суда којом се пуномоћник разрешавао дужности није била дозвољена жалба.²³

Према одредбама новог ЗПП, бесплатни заступник се поставља странци која има право на бесплатну стручну правну помоћ јер је одлуком суда већ ослобођена претходног сношења парничних трошкова. Странка којој се поставља бесплатни пуномоћник одлуком суда је парнично способна. Због свог имовног стања она, међутим, није у фактичкој могућности да ангажује адвоката, као вољног пуномоћника. Да би се таквој странци обезбедила нужна заштита њених права, уколико јој суд призна право на бесплатну стручну правну помоћ, таквој странци се одлуком суда поставља бесплатни заступник.

Странка која је потпуно ослобођена претходног сношења парничних трошкова има и право на бесплатно заступање. Суд признаје право странци на бесплатног заступника под одређеним условима: да је потпуно ослобођена плаћања трошкова поступка, да је тражила да јој се постави бесплатни заступник, да је то нужно ради заштите њених права.²⁴

Нови ЗПП прописује да бесплатни заступник може бити само адвокат јер се на тај начин странци која има право на бесплатну правну помоћ обезбеђује квалификовани заступник.

Иако је парнично способна, странка нема никакав утицај на избор бесплатног пуномоћника. Он се поставља на њен захтев који је упућен парничном суду. Против решења којим суд усваја захтев странке о постављању заступника није дозвољена жалба. Странка нема право да утиче на избор лица из реда адвоката које ће је заступати, нити има право да се жали на ту одлуку. Странка није у уговорном односу са постављеним бесплатним заступником јер га није ни изабрала, ни поставила, ни овластила на заступање.

²³ Детаљно о томе: Станковић, Г. - *op. cit.*, стр. 222. и 314.

²⁴ Нпр. странка не станује у седишту суда, трошкови путовања превазилазе економске могућности странке, странка је неука или није у стању да се одређено изјашњава, сложеност спора и сл.

Бесплатни заступник се одређује са списка адвоката који суду доставља адвокатска комора. Адвокатска комора сваком суду са свог подручја доставља списак адвоката који могу да врше ову дужност.²⁵ Бесплатног заступника поставља председник суда,²⁶ а конкретна личност се одређује са достављеног списка адвоката.

Сам поступак постављања бесплатног заступника у новом ЗПП је поједностављен и убрзан јер се за релативно кратко време може да постави бесплатни заступник кад постоји потреба за његовим ангажовањем.

Постављени бесплатни заступник може да буде разрешен ове дужности из оправданих разлога. Одлуку о разрешењу, на захтев постављеног бесплатног заступника, доноси председник суда. Против одлуке суда којом се бесплатни заступник разрешава није дозвољена жалба.

Постављени бесплатни заступник има сва овлашћења законског заступника.

Однос странке и бесплатног заступника је специфичан и разликује се од односа странке и њеног пуномоћника јер се не ради о уговорном односу. Пошто је странка парнично способна, бесплатни заступник не може без њеног знања и овлашћења предузимати диспозитивне парничне радње јер је она *dominus litis*. Бесплатни заступник мора да има посебно овлашћење да би могао да предузима те радње одн. парнично пуномоћје за поједину парничну радњу. Заступана странка треба у том случају да овласти постављеног бесплатног заступника на предузимање конкретне диспозитивне парничне радње или да лично предузме конкретну диспозитивну радњу.

Бесплатни заступник, за разлику од пуномоћника, не може пренети своје овлашћење за заступање на друго лице.

Стварни издаци бесплатног заступника исплаћују се из средстава суда. Адвокат ће моћи да оствари и право на награду пошто се парница оконча и то из накнаде трошкова у који ће бити урачуната и награда за његов рад.

²⁵ Треба очекивати да ће на списку који адвокатске коморе достављају судовима уз име адвоката бити наведена и његова специјалност и спремност да се ангажује за заступање само у парницама одређеног типа да би се на тај начин обезбедило квалитетно заступање странке која није у позицији да бира личност заступника.

²⁶ Решење о постављању бесплатног заступника представља управни акт.

Право на награду може да оствари и кад буде укинато решење о праву на бесплатно заступање.

Парнични суд, као и према ранијим прописима, може одлучити о престанку права на бесплатно заступање ако накнадно утврди да је странка у стању да сноси трошкове поступка. У том случају сам парнични суд ће, пошто одлучи о престанку права на бесплатно заступање, укинути решење о постављању бесплатног заступника и донети одговарајућу одлуку у погледу накнаде стварних издатака и награде постављеном заступнику.

14. Заступник за пријем писмена је законски заступник за једну одређену парничну радњу. За разлику од сталног законског заступника, који у име и за рачун заступаног може да води све његове парнице, и привременог законског заступника, који у име и за рачун туженог може да предузима парничне радње само у једној одређеној парници, заступник за примање писмена је овлашћен само за једну парничну радњу - за пријем писмена.

Нови ЗПП, као и претходни ЗПП, предвиђа заступника за пријем писмена у три случаја.

а) Ако се лице коме се писмено има доставити не затекне у свом стану, достављање се врши предајом писмена једном од његових одраслих чланова домаћинства који је дужан да прими писмено. Ако се они не затекну у страну, писмено ће се предати суседу,²⁷ ако они на то пристану. Кад се достављање врши на радном месту, а адресат се ту не затекне, достављање се може извршити лицу које на истом месту ради, под условом да оно није парнични противник адресата, и ако оно пристане да прими писмено. Одрасли члан домаћинства, сусед или колега са посла су законски заступници за пријем писмена (чл. 135. ЗПП).

б) Ако странка или њен законски заступник, који се налазе у иностранству, а немају пуномоћника у Србији и Црној Гори, на позив суда у примереном року не поставе пуномоћника за пријем писмена, суд ће сам поставити привременог заступника овлашћеног за примање писмена и о томе их обавестити.

²⁷ Према одредби чл. 135. ЗПП настојник више не може да се нађе у улози заступника за пријем писмена, као што је то раније било предвиђено у одредби чл. 141. ЗПП (1977). Редактори су пошли од наше реалности да су настојници реткост и из тог разлога ово лице више није на листи потенцијалних законских заступника за пријем писмена.

в) Кад супарничари немају заједничког законског заступника или пуномоћника, дужни су да именују заједничког пуномоћника за примање писмена. Истовремено, суд ће их обавестити да ће суд, ако они по налогу суда сами у примереном року не поставе заједничког пуномоћника за примање писмена, једног од њих именовати за заступника за пријем писмена. Према ранијим законским решењима дужност да именују заједничког пуномоћника за пријем писмена одн. дужност да се постави заступник за пријем писмена, постојала је само кад се радило о активном обичном или јединственом супарничарству.²⁸ Сада ову дужност имају сви супарничари, без обзира да ли се налазе у улози тужиоца или у улози туженог. На тај начин поједностављено је и олакшано достављање, а тиме ће, посредно, бити остварено и убрзање поступка. Поред тога, у тексту одредбе чл. 142. нема редакцијских недостатака новог ЗПП, као што је то био случај са одговарајућом одредбом из претходног закона.²⁹

15. Кад су у питању законски заступници, нови ЗПП предвиђа одређене новине које се тичу радњи законског заступника и њиховог дејства. Те новине су, практично редакцијске природе. Пошто је уредно заступање странке неопходна процесна претпоставка, ЗПП предвиђа дужност законског заступника да докаже своје заступничко својство и постојање посебног овлашћења за заступање, задатак суда да по службеној дужности пази на постојање ове процесне претпоставке и да предузима мере у циљу отклањања ове процесне сметње.³⁰ Да би радње законског заступника могле да произведу дејство за заступану странку, лице које се појављује као законски заступник треба да има овлашћење за заступање, да се легитимисало као заступник странке и да делује у оквиру овлашћења за заступање.

16. Заступници правног лица спадају у посебан круг парничних заступника. Правна лица спадају у парнично способне странке. Парничне радње за њих предузимају њихови органи који су по закону, акту надлежног органа или по

²⁸ У одредби чл. 147 ЗПП (1977) стојало је "ако више лица заједнички туже".

²⁹ У одредби ранијег чл. 147. ЗПП законодавац је у тексту погрешно кад је употребио фикцију "да ће суд сматрати заједничким пуномоћником за примање писмена" једног од супарничара. Једно лице не може да постане пуномоћник зато што га суд таквим сматра. Пуномоћник је заступник одређен вољом заступаног лица. Ако те воље нема (јер су супарничари пропустили да га одреде), закон овлашћује суд да он сам одреди привременог законског заступника за примање писмена - законског заступника за поједину, одређену парничну радњу.

³⁰ Видети одредбу чл. 77.

правилима тог правног лица овлашћени да заступају то правно лице (организа-заступници). Правила процесног права не одређују ове заступнике. Они су одређени правилима материјалног права.³¹

У погледу заступника правних лица, нови ЗПП предвиђа, пре свега, да се посебним прописима уређује заступање државне заједнице, државе чланице и њених органа, јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе.³²

Поред тога, у оквиру одредаба о посебном поступку за решавање привредних спорова, ЗПП садржи и одређена нова решења која се тичу заступања странака у поступку пред трговинским судовима. Заступник странке је лице које је уписано у регистар као овлашћено лице (статутарни заступник). С обзиром на околност да у пракси долази до честих измена личности статутарног заступника, новину представља решење по коме странка не може да измени или опозове радњу свог статутарног заступника.

17. Пуномоћник (добровољни заступник, вољни заступник), као врста парничног заступника, заступа пословно и парнично способну странку, њеног законског заступника или заступника правног лица на основу изјаве воље заступаног (пуномоћје). Пуномоћник кога је странка овластила да је заступа може је заступати не само у парници већ и у поступку посредовања (медијације) који се покреће и води док тече парнични поступак.³³

У погледу ове врсте заступника, нови ЗПП је донео одређене новине.

Пре свега, новину представљају и одредбе о издавању пуномоћја. Странка мора да изда парнично пуномоћје у писменом облику. Више није могућно да странка пред судом усмено на записник пред парничним судом овласти пуномоћника на заступање.

³¹ Заступници појединих правних лица одређени су уставом, законима о организацији државне власти или другим прописима, док су заступници привредних субјеката одређени Законом о привредним друштвима.

³² Ове странке заступа посебно квалификован заступник - јавни правобранилац. У државној заједници, међутим, такав посебан, диференциран, самосталан и специјализован правосудни државни орган који треба да се стара о правној заштити имовинских права и интереса државне заједнице не постоји. Ови послови поверени су једном управном органу који није специјализован за старање о правној заштити имовинских права и интереса државне заједнице.

³³ Видети одредбу чл. 328/1. ЗПП.

Кад је у питању супституција, новина се састоји у томе што адвокатски приправник може замењивати адвоката-принципала само ако у пуномоћју постоји таква супституциона клаузула.

Адвокату је увек потребно посебно пуномоћје за подизање предлога за понављање поступка, без обзира на то колико је времена протекло од правноснажности одлуке.

Да би се отклонили уочени недостаци у пракси, ЗПП садржи и нова, модификована решења у погледу престанка пуномоћја кад су у питању пуномоћници физичких и правних лица. Кад странка престане да постоји (умре или престане правно лице) престаје и пуномоћје. Уколико буде отворен стечајни поступак или поступак ликвидације над правним лицем или предузетником, престаје пуномоћје које је издао заступник правног лица. По отварању стечајног поступка у поступцима који настају поводом стечајног поступка, као и у поступцима који су текли пре отварања стечајног поступка па настављени након отварања стечајног поступка, пуномоћници мора да имају пуномоћје које је издао стечајни управник.

18. Кад су у питању пуномоћници, постоји новина у том смислу што је предвиђено обавезно адвокатско заступање у поступку по ревизији и у поступку поводом захтева за заштиту законитости, као и у поступку по директној ревизији због специфичности самог поступка и због значаја овог новог правног лека.

19. С обзиром на околност да су адвокати професионални заступници странака, нови ЗПП је прописао строжија законска правила која се примењују кад они предузимају парничне радње а не неука странка. Кад је поднесак који је поднео адвокат неразумљив или не садржи све што је потребно да би се по њему могло поступати, суд ће га одбацити.

20. Нова законска решења која се односе на заступање у парници требало би да унапреде законитост и ефикасност парничног поступка у судској пракси. Да ли ће се то стварно и догодити у пракси остаје да се види јер то зависи од свих учесника у поступку за пружање правне заштите. Какве ће резултате дати нова правила парничне процедуре не зависи од законског текста већ од тога како се закон у пракси примењује. "За стварну вредност поступка пресудан значај имају људи којима је поверено да садржину законских прописа спроведу у живот".³⁴

³⁴ Марковић, М. - Грађанско процесно право, књига прва, свеска 1, Београд, 1957, стр. 65.

Gordana Stanković, LL.D

Full Professor

REPRESENTATION IN LAWSUITS ACCORDING TO THE SERBIAN ACT ON CIVIL PROCEEDINGS

Summary

By adopting the 2004 Act on Civil Proceedings, the Republic of Serbia once again (after more than a century) regulated the field of civil procedure. Compared to the previously existing rules of procedure, this Act has brought about certain changes regarding the representation of litigants in a lawsuit.

In this paper, the author analyses the principle of a free-choice and mandatory representation, as the basis of the institute of representation in a civil action, and their normative specification in the new act. The author illustrates and analyses the changes referring to representation in a lawsuit, points at the accomplished normative results, and analyses the theoretical aspect of the actual changes regarding legal representatives, representatives of legal persons and attorneys by power. Furthermore, the author highlights the motives and goals of these new legal solutions, discussing their legal and political implications. The author considers these new legal solutions appropriate for promoting the legality and efficiency of civil proceedings in judicial practice.

Key words: representation in a lawsuit, legal representatives, representatives of legal persons, attorneys by power, temporary representative, pro bono representative, representative for the receipt of court documents, the principle of free-choice representation.

